

Please note! This is a self-archived version of the original article.

Huom! Tämä on rinnakkaistalenne.

To cite this Article / Käytä viittauksessa alkuperäistä lähdettä:

Ketko, M. (2023) Lukivaikeuden huomioiminen ammattikorkeakoulun opetuksessa ja ohjauksessa. TAMK-konferenssi – TAMK Conference 2023. Tampereen ammattikorkeakoulun julkaisuja, Erillisjulkaisuja, s. 212-218.

URL: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7266-78-6>

Maiju Ketko, lehtori, erityinen tuki (erityisopettaja), saavutettavuusyhteyshenkilö, Koulutuksen ja oppimisen palvelut, Tampereen ammattikorkeakoulu

LUKIVAIKEUDEN HUOMIOIMINEN AMMATTIKORKEAKOULUN OPETUKSESSA JA OHJAUKSESSA

Asiasanat: lukivaikeus, lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus, yhdenvertaisuus

Kymmenellä prosentilla ammattikorkeakoulujen opiskelijoista on lukivaikeus (lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus), ja lukivaikeus onkin yleisin korkeakouluopiskelijan oppimista vaikeuttava pulma. TAMKissa lukivaikeus on yleisin peruste saada yksilöllisiä opiskelujärjestelyjä. Huomioimalla lukivaikeus opetuksessa ja ohjauksessa edistetään opiskelijoiden yhdenvertaisuutta ja tuetaan lukivaikeuksisten opiskelijoiden mahdollisuutta osallistua, oppia, näyttää osaamistaan ja edetä opinnoissaan. Tässä artikkelissa kerrotaan lukivaikeudesta ja sen arvioimisesta sekä annetaan vinkkejä lukivaikeuksisen opiskelijan kohtaamiseen.

Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimuksessa todetaan, että 10 prosentilla ammattikorkeakouluopiskelijoista on todettu lukivaikeus (THL, 2021). TAMKissa lukivaikeus on yleisin peruste, jonka vuoksi opiskelijalle on myönnetty ehdotus yksilöllisiksi opiskelujärjestelyiksi. Lukuvuonna 2021–2022 yksilöllisiä opiskelujärjestelyjä myönnettiin 375 opiskelijalle. Näistä lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia oli 242 opiskelijalla.

Suurimmalla osalla opiskelijoista lukivaikeus on todettu jo aiempien opiskelujen aikana. Osalla opiskelijoista lukivaikeusepäily herää vasta ammattikorkeakouluopinnoissa, kun lukemisen ja kirjoittamisen määrä ja vaatimustaso kasvavat sekä akateemisuuden ja itsenäisen työskentelyn vaatimus lisääntyvät. TAMKissa on noin 100 opiskelijaa

osallistunut lukitettiin vuosittain. Heistä noin 80 prosentilla todetaan lukivaikeus. Testattavista noin 70 prosentilla on ammatillisen koulutuksen tausta.

Mistä lukivaikeudessa on kyse?

Lukivaikeudesta käytetään myös termejä dysleksia ja lukihäiriö. Se on alkuperältään neurobiologinen oppimisen häiriö. Lukivaikeus on usein perinnöllistä, mutta myös kasvuympäristöllä on oma vaikutuksensa kielen kehittymiseen. (Kairaluoma & Takala 2019, 5.)

Lukivaikeuden keskeisenä piirteenä on vaikeus hahmottaa ja käsitellä äänteisiin liittyvää eli fonologista tietoa. International Dyslexia Associationin vuonna 2003 laatiman määritelmän mukaan lukivaikeudelle on tunnusomaista vaikeudet tarkassa ja / tai sujuvassa sanantunnistuksessa sekä heikko oikeinkirjoitus- ja dekodoustaito eli kirjain-äänne-vastaavuuden purkaminen (Kairaluoma & Takala 2019, 15.) Näitä taitoja tarvitaan lukiessa, kun kirjaimia muutetaan äänneiksi, äänneitä tavuiksi ja tavuja yhdistetään sanoiksi ja lauseiksi. Kirjoittaessa puolestaan tarvitaan kirjainmuotojen oppimista, tarkkaa ja sujuvaa sanojen ja lauseiden muodostamista sekä kykyä tuottaa monenlaisia tekstejä. Lukivaikeus haittaa näiden taitojen oppimista tai sujuvoitumista. (DigiLukiseulan käsikirja 2023.)

Lukivaikeuteen liittyy usein myös vaikeuksia palauttaa mieleen ja nimetä nopeasti ja tarkasti esimerkiksi kirjaimia, tavuja, sanoja tai nimiä. Tällöin lukemisprosessi hidastuu. Myös työmuistin ongelmat ovat yleisiä. Lukivaikeuksisella kielellinen lyhytkestoinen muisti toimii usein tavanomaista heikommin. Tällöin kyky pitää mielessä suullisia ohjeita ja mutkikkaita ajatuskokonaisuuksia heikentyy. Työmuistin kapeus voi vaikeuttaa ongelmanratkaisua, kun mielessä pitää pystyä pitämään tehtävään liittyviä asioita samalla, kun työstää ratkaisua. Vaikeus pitää mielessä luetun tekstin sisältöä voi heikentää myös luetun ymmärtämistä. (Kairaluoma & Takala 2019, 16; DigiLukiseulan käsikirja 2023; Kuntoutussäätiö 2022.)

Miten lukivaikeus näyttäytyy ammattikorkeakouluopiskelijoilla?

Lukivaikeuden ilmenemismuodot ovat hyvin vaihtelevia. Vesterinen toteaa, että lukivaikeus on kuin sormenjälki, yhtä ainutlaatuinen ja yksilöllinen (Vesterinen 2022, 189). Suomalaisilla nuorilla ja aikuisilla lukivaikeus ilmenee useimmiten lukemisen hitautena ja sujuvuuttomuutena, lukemisen epätarkkuutena sekä oikeinkirjoittamisen vaikeuksina. Näistä voi seurata vaikeuksia luetun ymmärtämisessä, vieraiden kielten oppimisessa, matematiikan oppimisessa (erityisesti sanallisten tehtävien ymmärtämisessä) sekä kirjoittamisprosessin eri vaiheissa. Kirjoitusvirheiden lisäksi ongelmia saattaa esiintyä omien ajatusten ilmaisemisessa kirjallisesti tai vaikeutena muodostaa sujuvia lauserakenteita. Lukemisen, kirjoittamisen tai vieraiden kielten ääneen puhumisen välttäminen saattaa heikentää sanavaraston kehittymistä ja tietomäärän kasvua. Seurauksena saattaa myös olla heikko koulumenestys, motivaation lasku ja itsetunnon heikkeneminen. (Kuntoutussäätiö 2022; Digilukiseulan käsikirja 2023.)

Lukivaikeus voi usein kuormittaa opiskelijaa, sillä sen kompensointi vie aikaa ja energiaa. Opiskelusta lukivaikeuden kanssa voi tai on aikaisemmin koulupolun aikana voinut seurata epäonnistumisen kokemuksia, pettymyksiä, kielteisiä tunteita, kuormitusta ja stressiä. (Stenberg, 2022.) Tämä osaltaan on voinut vaikuttaa käsitykseen itsestä oppijana. Useat TAMKissa lukitestiin osallistuneet opiskelijat ovat kertoneet, että lapsena ja nuorena olleiden lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksien vuoksi he ovat aikoinaan valinneet toisen asteen opiskelupaikaksi ammatillisen koulutuksen. Lukion käyneet kertovat joutuneensa käyttämään läksyjen tekemiseen ja kokeisiin valmistautumiseen huomattavasti enemmän aikaa kuin opiskelukaverit tai kokevat alisuoriutuneensa. Toisaalta lukivaikeus voi auttaa kehittämään luovia selviytymiskeinoja, erilaisia työskentelytapoja ja kompensatiokeinoja (Stenberg, 2022).

Lukitestausta TAMKissa

Lukitesti on erityisopettajan työkalu, jonka avulla on mahdollista arvioida, mitä opiskelijalla lukemisen ja kirjoittamisen pulmien taustalla on. Lukitestin tulokset toimivat keskustelun avaajana ja pohjana tukitoimien suunnittelulle.

TAMKissa opiskelijat osallistuvat ensin ryhmämuotoiseen DigiLukiseulaan. DigiLukiseula on seulontatesti, joka on tarkoitettu perusluku- ja kirjoitustaidon sekä luetun ymmärtämisen arviointiin. Sen avulla pystytään tunnistamaan ne opiskelijat, joiden kanssa on vielä syytä tarkemmin arvioida lukemisen ja kirjoittamisen taitoja. (DigiLukiseulan käsikirja 2023.)

DigiLukiseulan tuloksen perusteella järjestetään tarvittaessa yksilötapaaaminen, jossa erityisopettaja haastattelee opiskelijaa ja tarvittaessa tekee lisää opiskelijan tilannetta selventävää yksilöllistä arviointia. Lukivaikeuden selvittämisen rinnalla kartoitetaan opiskelijan vahvuuksia, keskustellaan opiskelutaidoista ja opiskelija saa käytännön vinkkejä opiskeluunsa sekä tietoa opiskelun apuvälineistä.

Jos opiskelijalla todetaan lukivaikeus, erityisopettaja kirjoittaa hänelle ehdotuksen yksilöllisiksi opiskelujärjestelyiksi, missä kuvataan opiskelijaa hyödyntäviä tukitoimia. Tarvittaessa erityisopettaja ohjaa opiskelijan eteenpäin YTHS:n palveluihin tai muihin opiskelun tuen ja hyvinvoinnin palveluihin.

Miten voin tukea opiskelijaa, jolla on lukivaikeus?

Lukivaikeuden huomioiminen opiskelijan kohtaamisessa on yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden huomioimista. Tavoitteena on, että opiskelija lukivaikeudestaan huolimatta voisi opiskella yhdenvertaisesti muiden opiskelijoiden kanssa.

Ammattikorkeakoulussa erityisopettaja voi tukea lukivaikeuksista opiskelijaa muun muassa opettamalla opiskelutaitoja ja luetun ymmärtämisen strategioita, tukemalla opiskelijan itsetuntemusta ja vahvuuksia sekä opastamalla digitaalisten apuvälineiden käytössä. Tut-

kimusten mukaan suurin osa korkeakouluopiskelijoiden hyvinvointia tukevista asioista tapahtuu kuitenkin opetuksen yhteydessä (Inkinen & Ahola, 2022). Tämän vuoksi opetus- ja ohjaushenkilökunnalla on tärkeä rooli opiskelijan tilanteen huomioimisessa. Esimerkiksi seuraavat tukitoimet voivat auttaa opiskelijaa osallistumaan ja oppimaan:

Opetuksen suunnittelu

Monipuolisesti (painettuina, e-kirjana, äänikirjana) saatavilla oleva kirjallisuus tukee opiskelijan mahdollisuutta valita itselleen parhaiten sopiva tapa lukea, perinteisesti tai lukemisen apuvälineitä käyttäen. Lukeminen kuuntelemalla mahdollistuu myös silloin, kun materiaalina käytetään alkuperäisiä nettilähteitä.

Saavutettava materiaali auttaa opiskelijaa lukemaan tekstiä. Selkeä sisältö, materiaalin rakenne sekä värit ja fontit helpottavat lukemista sekä tekstin kuunteluominaisuuksien tai ruudunlukuohjelman käyttämistä. Myös Moodlen tai muun sähköisen oppimisympäristön selkeä kieli ja ymmärrettävä rakenne tukevat lukemista, muistamista ja oman työskentelyn suunnittelua.

Koska lukivaikeuksinen opiskelija tarvitsee usein lisää aikaa työskentelyynsä, on tämä hyvä huomioida etukäteen oppitunteja, itsenäistä työskentelyä sekä tenttejä ja oppimistehtävien palautusaikoja suunniteltaessa. Toisinaan opiskelija ei lukemisen hitauden vuoksi ehdi paneutua kaikkiin opintojakson tai -kokonaisuuden sisältöihin. Tällöin opettaja voi tukea häntä siinä, mihin asioihin kannattaa erityisesti keskittyä, jotta saavuttaisi osaamistavoitteet.

Opetus- ja ohjaustilanteet

Opetus- ja ohjaustilanteen hyväksyvä, turvallinen ja positiivinen ilmapiiri tukevat monenlaisten opiskelijoiden osallistumista. Opettaja tai ohjaaja voi kertoa, miten toimitaan, jos opiskelijalla on huoli omasta oppimisestaan tai hänellä on tarve yksilöllisiin opiskelujärjestelyihin. Opettaja voi myös kertoa opiskelijoille opintokokonaisuuden ja opetuskerran etenemisestä, jotta opiskelija pystyy suunnittelemaan omaa

toimintaansa. Opiskelija on usein oman oppimisensa paras asiantuntija, joten häneltä voi myös kysyä, minkälainen työskentelytapa tukisi parhaiten hänen osallistumistaan ja oppimistaan.

Luentomateriaalin antaminen opiskelijoille etukäteen tutustuttavaksi tukee opiskelijaa silloin, kun lukeminen on hidasta, luetun ymmärtäminen vaikeaa tai kirjoittaminen hidasta ja virhealtista. Esimerkiksi Word- tai PowerPoint-muodossa olevan luentomateriaalin opiskelija voi tallentaa itselleen ja tehdä siihen suoraan muistiinpanoja, mikä helpottaa kirjoittamista ja antaa paremman mahdollisuuden keskittyä opetuksen kuuntelemiseen. Tällöin opiskelija voi myös ”tuunata” materiaalia itselleen sopivaksi, esimerkiksi fonttia ja väriä muuttamalla. Materiaalin tulisi olla saatavilla myös jälkikäteen, jos opiskelija haluaa vielä palata siihen.

Jos oppitunneilla luetaan tekstejä esimerkiksi ennen ryhmätyöskentelyä, kannattaa tekstit antaa opiskelijoille jo etukäteen luettavaksi. Tunnneilla käsiteltyjen tekstien lukemista tulisi voida jatkaa myös tunnin jälkeen. Kuuntelemalla lukeminen tulisi mahdollistaa myös tunneilla. Ääneen lukeminen helpottaa usein luetun ymmärtämistä, joten tentin tekeminen yhden hengen saavutettavassa tenttitilassa saattaisi auttaa opiskelijaa lisääjän lisäksi. Tauot opetuksen lomassa auttavat opiskelijaa rentoutumaan tiedon prosessoinnin lomassa ja parantavat keskittymiskykyä.

Selkeät tehtävänannot suullisesti ja kirjallisesti auttavat opiskelijaa – mitä minua pyydetään tekemään. Kirjoitustehtävissä opettaja voi tukea opiskelijaa tehtävänannon ymmärtämisessä, tekstin suunnittelussa ja työskentelyn aikatauluttamisessa. Lisääjän tarve on hyvä huomioida myös palautuspäivämäärien joustossa. Kirjoittamista kannattaa kokeilla monella tavalla: koneella, käsin tai sanele-toimintoa käyttäen.

Osaamisen osoittaminen erilaisilla tavoilla

Erityisesti aikapaineiset tentit ovat lukivaikeuksiselle opiskelijoille haastavia. Lisäajan lisäksi opiskelijaa saattavat auttaa erilaiset tavat osoittaa osaamistaan kirjoittamisen sijaa: kirjallisen tentin tai tehtävän täydentäminen suullisesti, suullinen näyttö, kuvaan ja ääneen perustuvat näytöt. Lukivaikeuden vuoksi arvioinnissa pääpaino tulisi olla sisällössä, ei kirjoitus- tai lukuvirheissä.

Palautteen antaminen

Lukivaikeuksisella opiskelijalla saattaa olla negatiivisia kokemuksia aikaisemmista opinnoistaan tai erilaiset lukemiseen, kirjoittamiseen tai esiintymiseen liittyvät näytöt saattavat jännittää häntä. Hän myös saattaa vasta opetella esimerkiksi esseetyyppistä kirjoittamista. Tämän vuoksi yksilöllisellä, positiivisella ja tarvittaessa korjaavalla palautteella on opiskelijan oppimisessa ja itseluottamisen vahvistumisessa tärkeä merkitys.

Lähteet

- DigiLukiseulan käsikirja. 2023. Nuorten lukivaikeudet. Viitattu 9.1.2023. <https://digilukiseula.nmi.fi/digilukiseula/kasikirja/1-menetelman-kuvaus/>
- Inkinen, M. & Ahola, H. 2022. Opiskelukykymalli – yhteistyön katalyytti. Luento 28.11.2022. Korkeakouluopiskelijoiden mielenterveyden edistämisen verkostopäivät 28.–29.11.2022.
- Kairaluoma, L. & Takala, M. 2019. Johdanto lukivaikeuteen. Teoksessa Takala, M & Kairaluoma, L. (toim.) Lukivaikeudesta lukitukseen. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus, 11–24.
- Kuntoutussäätiö. 2022. Lukivaikeus. Viitattu 9.1.2023. <https://oppimisvaikeus.fi/tietoa/perustietoa-kehityksellisista-oppimisvaikeuksista/lukihairio/>
- Stenberg, J. 2022. Kuntoutussäätiö. Luento KOMO-menetelmästä 10.10.2022.
- THL. 2021. Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimus 2021. Viitattu 9.1.2023. <https://www.terveytemme.fi/kott/tulokset/index.html>
- Vesterinen, L. 2022. ABIN LUKI: Ylioppilaskokeiden lukemisen ja kirjoittamisen ja vieraiden kielten vaikeus lukilausuntojen kuvaamana. Viitattu 9.1.2023. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-8192-3>